

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת ההיסטוריה בחינוך הממלכתי

שילוב ערכים בהוראת ההיסטוריה

**יחס האוכלוסייה במדינות הכבושות לגורל היהודים
במלחמת העולם השנייה**

כתיבה: ד"ר אורנה כץ-אתר, מפמ"ר היסטוריה בחינוך הממלכתי

אוכלוסיית יעד: שכבת י"א

רציונל

הוראת היסטוריה יכולה להיות כלי להנחלת ערכי קבלת האחר, ערכי אנושיות ואכפתיות.

הוראת נושא השואה מזמנת לנו עיסוק בסוגיות ערכיות ואנושיות משמעותיות. האידיאולוגיה הנאצית והמשטר שהוקם על בסיס אידיאולוגיה זו היו דוגמה בוטה להתנהלות אלימה, מפלה, גזענית ואכזרית כלפי כל מי שהוגדר כאחר, כלומר - שאינו נמנה על הגזע הארי.

התנהלות המפלגה הנאצית עם עלייתה לשלטון כללה הדרת היהודים וקבוצות חלשות שונות באוכלוסייה, בהן - נכים, הומוסקסואלים ומי שהוגדרו כאנטי-חברתיים. התנהלות זו הובילה, בזמן קצר, לכליאתם של מיליונים במחנות ריכוז ועבודה, והחמור מכול - ל"פתרון הסופי" - לניסיון להשמיד את יהודי אירופה.

שאלת תגובת האוכלוסייה הלא-יהודית למתרחש מאפשרת לנו עיסוק בשאלות ערכיות מהותיות, לצד לימוד פרק חשוב בהיסטוריה של העם היהודי בפרט ושל האנושות בכלל. זו דוגמה מבהקת להוראה משמעותית.

מטרות השיעור

- לימוד משמעותי של סוגיה מרכזית בהיסטוריה הכללית והיהודית: יחס האוכלוסייה הלא-יהודית לגורל היהודים במהלך הכיבוש הנאצי במלחמת העולם השנייה.
- בחינת התגובות השונות למעשי הנאצים והמניעים להן.
- תרומה לעיצוב זהותו האישית של התלמיד באמצעות דיון בשאלת הגורמים המניעים בני אדם להתעלם ממצוקתו של האחר, הגורמים המניעים אותו לפגוע באחר, והגורמים לבחירתו לסייע לאחר הנתון במצוקה.
- העמדת מודל חיובי להזדהות התלמידים עמו - אחד מחסידי אומות עולם.
- התנסות בבניית טיעון על בסיס מידע היסטורי.

מהלך השיעור

מבוא

מלחמת העולם השנייה פרצה בתחילת ספטמבר 1939 והסתיימה (באירופה) במאי 1945. במהלך כשש שנים אלו, הצליחה גרמניה הנאצית לכבוש כמעט את כל מדינות אירופה. במדינות אלה הונהג "הסדר החדש" על-פי האידיאולוגיה הנאצית. כלומר - שיעבוד אוצרות הטבע והאוכלוסייה של המדינות הכבושות לצורכי גרמניה הנאצית. ב"סדר החדש" לא היה מקום ליהודים, והם יועדו להשמדה.

תגובת האוכלוסייה הלא-יהודית לגורל היהודים היא שתעמוד במוקד שיעור זה.

ככלל, התקיימו במדינות הכבושות על-ידי הנאצים שלושה דגמים של תגובות לגורל היהודים:

- שיתוף פעולה עם הנאצים
- עמידה מנגד
- הצלת יהודים גם במחיר סיכון עצמי גבוה - חסידי אומות העולם.

צפייה בסרטון קצר

סרטון (3 דקות) הלקוח מתוך יוטיוב:

<http://www.youtube.com/watch?v=hRMcPJrWm-g>

שאלות מנחות לצפייה

- מדוע ציווה הילד על הילדה לברוח?
- מדוע הילדים האחרים לא התערבו?
- למה הנאצי היכה את הילד?
- למה הוא חזר לאחר שנים רבות כל כך?
- מדוע הוא הדביק את החד-קרן?

דין בכיתה

- מדוע זעם הנאצי ואף היכה את הילד הגרמני?
- מדוע נמנעו הילדים האחרים מלסייע לחברם?
- הילד הגרמני שבסרטון השתייך לתנועת הנוער "היטלר יוגנד". אם כן, מדוע לא הסגיר את הילדה היהודייה?

חסידי אומות עולם

חסיד אומות עולם הוא לא-יהודי אשר הציל יהודים בתקופת השואה, אגב סיכון עצמו ומבלי שקיבל תמורה.

עד היום, הכיר "יד ושם" (המוסד המוסמך להעניק תואר זה) בלמעלה מ-24,000 חסידי אומות עולם. באתר "יד ושם" אפשר למצוא את סיפורו של כל אחד ואחד מהם. להלן כמה דוגמות מעניינות המייצגות דפוסים דומים של הצלה שנעשתה על-ידי אנשים השונים מאוד זה מזה:

המציל של "הפסנתרן" - וילהלם רוזנפלד, חבר המפלגה הנאצית לשעבר:

<http://www1.yadvashem.org/yv/he/righteous/stories/hosenfeld.asp>

הנסיכה אליס, יוון, הצלה בארמון המלוכה:

http://www1.yadvashem.org/yv/he/righteous/stories/princess_alice.asp

ארזיבת פאיו - המשרתת שהפכה למצילה, הונגריה:

<http://www1.yadvashem.org/yv/he/righteous/stories/fajo.asp>

יוסף ואנה נזארוק, הזר שפתח את הדלת, בלארוס:

<http://www1.yadvashem.org/yv/he/righteous/stories/nazaruk.asp>

מומלץ לחלק את הכיתה לארבע קבוצות, לתת לכל קבוצה את סיפורו של אחד מחסידי אומות העולם ולבקש מהם לענות על השאלות:

- מה היה המניע של חסיד אומות העולם שאת סיפורו קראתם?
- מה משמעות הכינוי "חסיד אומות עולם"?
- אילו ערכים הנחו אותו לדעתכם?

דין במליאה

- **אילו מאפיינים יש לאדם העשוי להיות 'חסיד אומות עולם'?**
השכלה, רמת חיים, מקום מגורים, דת. היו גם אנטישמיים אשר סיכנו עצמם כדי להציל יהודים. המשותף לכל אותם אנשים מיוחדים וטובים היא הנכונות לסייע לאחר במצוקה ולפעול על-פי האמת הפנימית שלהם.
- **האם אני הייתי יכול לפעול כחסידי אומות העולם אלו? האם יש בי האומץ, הכוח, החוסן המוסרי?**
בשלב זה, התלמידים יעלו אירועים מחיי היומיום שלהם שבהם חוו פגיעה באחרים והתערבו כדי למנוע אותה או נמנעו מהתערות בשל חשש פן יבולע להם. חשוב לעודד את התלמידים להעלות את התלבטויותיהם באירועים אלה.

סיכום

הנאצים לא היו יכולים לבצע את רצח היהודים ללא סיוע של רבים כל כך מקרב העם הגרמני והעמים האחרים שכבשה גרמניה הנאצית וללא שיתוף פעולה מצדם. אך חשוב להדגיש - הגרמנים, כמו גם עמים אחרים שנכבשו על-ידי הנאצים - שילמו בעצמם מחיר כבד, שכן בחברה אלימה, המתנכלת לחלשים שבתוכה, כולם חיים בפחד ואימה שמא יהיו הם ל"אחר" שאינו ראוי עוד להיות חלק מהכלל.

מומלץ לסיים בשירו של מרטין נימלר, כומר פרוטסטנטי שהתנגד לנאצים:

בגרמניה לקחו הנאצים תחילה את הקומוניסטים,

אני לא הרמתי את קולי כי לא הייתי קומוניסט.

ואז הם לקחו את היהודים,

ואני לא הרמתי את קולי כי לא הייתי יהודי.

ואז הם לקחו את חברי האיגודים המקצועיים,

ואני לא הרמתי את קולי כי לא הייתי חבר איגוד מקצועי.

ואז הם לקחו את הקתולים,

ואני לא הרמתי את קולי כי הייתי פרוטסטנטי.

ואז הם לקחו אותי,

אך באותה עת, כבר לא נותר אף אחד שירים את קולו למעני.

